

13.

Arkipäivän oppiminen ja identiteetit:

siirtolaisten kokemuksia työelämässä ja yhteiskunnallisessa toiminnassa yllirajaisessa Suomi–Viro-tilassa

Pauliina Alenius

13.1. Johdanto

Tarkastelen tässä luvussa Virossa Suomeen muuttaneiden ja maiden välillä liikkuvien siirtolaisten arkipäivän oppimiskokemuksia ja identiteettien muutoksia. Keskityn erityisesti informaaliin oppimiseen, joka tarkoittaa erilaisen arkipäivän toimintaan liittyviä oppimiskokemuksia esimerkiksi työyhteisöissä, yhdistystoiminnassa ja erilaisissa yllirajaisissa vuorovaikutustilanteissa, kuten Suomeen muuttaneiden virolaisten keskustelut Virossa asuvien ystävien kanssa. Yhdistän tarkastelussa yllirajaisen muuttoliiketutkimuksen ja sosiokulttuurisen oppimisteorian näkökulmia. Tarkastelen oppimisympäristönä yllirajaista Suomi–Viro-tilaa, joka on sosiaalisesti rakentunut maahanmuuttajien, liikkuvien siirtolaisten ja ns. kantaväestön välille. Yhteisen toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta siirtolaiset sekä tulo- ja lähtömaassa asuvat henkilöt voivat muodostaa informaaleja, yllirajaisia oppimistiloja, joissa jaetaan ja välitetään käsityksiä ja toimintatapoja yli maiden rajojen.

Yllirajaisuustutkimus on nostanut esiin, miten maahanmuuttajat säilyttävät nykyisin usein tiiviit yhteydet entiseen kotimaahansa (esim. Hannerz 1996; Vertovec 2009). Yhteydenpitoa helpottaa kehittynyt tieto- ja viestintäteknikka, joka mahdollistaa tiiviin yhteydenpidon entiseen kotimaahan esimerkiksi sosiaalisen median kanavien

kautta. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi siirtolaisten yllirajaista liikkuvuutta ja työelämäkokemuksia, yllirajaista hoivaa ja yllirajaisuuden vaikutuksia perhe-elämään, isyyteen ja äitiyden malleihin Suomi–Viro-tilassa (Telve 2018; Hyvönen 2009; Alho 2010; Zechner 2010; Assmuth, Hakkarainen, Lulle & Siim 2018; ks. myös Siim ja Telve tässä teoksessa). Yhteisen vuorovaikutuksen ja maiden välillä liikkuvien ihmisten, tavaroiden ja ideoiden kautta muodostuu yllirajaisia sosiaalisia tiloja (Faist 2000), jotka liittävät yhteen kahdessa tai useammassa maassa asuvat henkilöt, verkostot ja järjestöt. Suomi–Viro-tilasta löytyy esimerkkejä tällaisista yllirajaisista sosiaalisista tiloista. Tiivis, välillä päivittäinen, yhteydenpito sukulaisiin ja ystäviin toisessa maassa mahdollistaa myös kokemusten, käsitysten ja toimintatapojen jakamisen yli maiden rajojen. Näitä prosesseja voidaan tutkia yllirajaisena, informaalina oppimisena: miten kansalliset rajat ylittävän, jaetun toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta sekä siirtolaiset että toisessa maassa asuvat henkilöt omaksuvat uusia käsityksiä ja toimintatapoja. Vaikka siirtolaisten yllirajaista toimintaa on tutkittu paljon (esim. Faist 2000; Vertovec 2009) ja on tehty myös formaaliin oppimiseen ja siirtolaisten koulutuskokemuksiin liittyvää tutkimusta (esim. Assmuth & Siim 2018), yllirajaista, informaalista oppimista on tutkittu vielä melko vähän (esim. Guo 2013; Cuban 2014; Alenius 2015, 2016).

Tutkimusaineistonani oli Suomesta Viroon muuttaneiden ja maiden välillä liikkuvien siirtolaisten haastattelut (78 puolistrukturoitua haastattelua (PH) ja 20 elämäkerrallista teemahaastattelua (TH)). Keräsin tutkimusaineiston Suomessa yhdessä muiden haastattelijoiden kanssa (Elisa Keski-Hirvelä, Petteri Aarnos ja Jaakko Hyytiä) kansainvälisessä Trans-Net-tutkimusprojektissa, jossa vertailtiin neljää erilaista yllirajaista tilaa: Suomi–Viro, Saksa–Turkki, Iso-Britannia–Intia ja Ranska–Marokko (Pitkänen, Icduygy & Sert 2012). Projektin johtajana toimi Pirkko Pitkänen. Suomesta Viroon muuttaneiden siirtolaisten haastatteluja analysoivat Trans-Net-projektissa Viron tiimin tutkijat (Mari-Liis Jakobson, Rein Ruutsoo ja Leif Kalev). Tuon tässä luvussa esiin myös muutamia huomioita suomalaissiirtolaisia koskevasta tuloksista (Jakobson ym. 2012.).

Haastateltaviksi (80) valittiin Suomessa sekä naisia että miehiä, joilla oli erilaiset muuttotaustat ja erityyppistä yllirajaista toimintaa. 78 haastateltavaa osallistui puolistrukturoituihin haastatteluihin, 18 heistä haastateltiin uudestaan teemahaastattelussa ja lisäksi teemahaastatteluja varten rekrytoimme vielä kaksi uutta venäjänkielistä haastateltavaa venäjänkielisten osuuden lisäämiseksi. Haastattelujen aikaan henkilöt olivat 19–64-vuotiaita ja he olivat muuttaneet Suomeen tai aloittaneet säännöllisen liikkumisen maiden välillä vuosina 1986–2009. Haastateltavissa oli a) työn, perhesiteiden, opintojen ja suomalaisen sukutaustan (inkerinsuomalaiset) perusteella pysyvämmiin Suomeen muuttaneita ja b) säännöllisesti maiden välillä liikkuvia siirtolaisia (työn, perhesyiden ja opintojen vuoksi liikkuvia henkilöitä). Heidän äidinkieliään olivat viro, venäjä ja suomi (ks. lisää tutkimukseen osallistujista, Alenius 2015). Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Tässä luvussa esittämäni haastattelukatkelmat ovat suoria sitaatteja. Haastattelukatkelmat on anonymisoitu, jotta haastateltavia ei ole mahdollista tunnistaa. Myös esimerkeissä esitetyt nimet on muutettu.

Trans-Net-tutkimusprojektin jälkeen tutkin Suomen tiimin keräämästä aineistosta erityisesti informaalin oppimisen kuvauksia ja tarkastelin ylirajaisia oppimisympäristöjä väitöskirjassani (Alenius 2015). Analysoin aineistoa laadullisen teoriaohjaavan sisällönanalyysin (Tuomi & Sarajärvi 2009; Krippendorff 2013) avulla. Tarkastelin aineistoa ensin aineistolähtöisesti ja myöhemmässä vaiheessa syvensin tulkintaa teoriaohjaavasti valikoitujen käsitteiden ja teorianäkökulmien avulla.

Tarkastelen informaalia eli organisoimatonta ja koulutuksen ulkopuolella tapahtuvaa arkipäivän oppimista sosiokulttuurisen oppimisen teorianäkökulmien avulla. Se on lähestymistapa, joka tuo esiin oppimisen sosiaalista luonnetta (esim. Fuller 2007): ihmiset oppivat koko elämänsä ajan uusia asioita osallistumalla erilaisten ryhmien ja yhteisöjen toimintaan. Perhe ja lähisukulaisyhteisö ovat tärkeitä oppimisympäristöjä lapselle, ja nuoruudessa ystäväpiirin ja harrastusryhmien merkitys kasvaa. Aikuisena uusia käsityksiä ja taitoja omaksutaan työpaikoilla, yhdistyksissä ja samoja kiinnostuksen kohteita jakavien henkilöiden kanssa mm. sosiaalisen median ryhmissä. Sosiokulttuuriseen oppimistraditioon kuuluva situationaalisen (tilannesidonnaisen) oppimisen teoria korostaa tiedon ja osaamiseen kiinnittyvän siihen aikaan ja ympäristöön, jossa se on tuotettu (Brown, Collins & Duguid 1989). Esimerkiksi käsitteet tai toimintatavat eivät välttämättä ole suoraan ymmärrettäviä toisessa kulttuuripiirissä tai eri aikakaudella.

Erilaisten ryhmien ja yhteisöjen toimintaan osallistumalla luodaan samalla myös omaa identiteettiä esimerkiksi työntekijänä, tietyn asian harrastajana ja myös laajemmin esimerkiksi suomenvenäläisenä tai helsinkiläisenä virolaisena. Keskeinen käsite on käytäntöyhteisö (Lave & Wenger 1991; Wenger 1998), joka kuvaa yhteisöä, jossa jäsenet osallistuvat säännöllisesti ja tiiviisti yhteiseen toimintaan, neuvottelevat tavoitteista ja luovat omia, jaettuja resursseja, kuten yhteiset tarinat ja käsitteet. Esimerkiksi tiiviisti yhteistyötä tekevässä työtiimissä voi olla yhteisesti jaettuja toiminta- ja puhetapoja, joita ei välttämättä ymmärretä muissa ryhmissä. Tällaisissa yhteisöissä uudet tulokkaat usein seuraavat ensin toimintaa reuna-alueilta ja vähitellen omaksuvat yhteisön toimintatapoja ja pääsevät kehittämään yhteistä toimintaa (Lave & Wenger 1991).

Tietoa ja osaamista omaksutaan ja jaetaan käytäntöyhteisöissä sekä myös välitetään yhteisöstä toiseen. Yksilöt, jotka ovat osallisina kahden erilaisen yhteisön toiminnassa, voivat toimia käsitysten ja toimintatapojen välittäjinä näiden yhteisöjen välillä (Wenger 1998). Tarkastelen tässä luvussa, miten sekä liikkuvat siirtolaiset että maahanmuuttajat välittävät käsityksiä ja tapoja yli kansallisten rajojen. Aikaisemmin on tutkittu, miten kotimaihinsa palanneet siirtolaiset ovat hyödyntäneet ulkomailla hankkimaansa ammatillista osaamista ja millaisia haasteita on ollut tällaisen tiedon soveltamisessa kotimaan työpaikoilla (mm. Conway, Potter & Godrey 2012; Wang 2015). Siirtolaiset voivat välittää ja tulkita erityisesti kulttuurisesti ja paikallisesti muotoutunutta tietoa, jota voi olla muuten vaikea ymmärtää toisessa kansallisessa ja kulttuurisessa ympäristössä (Williams & Baláz 2008). Esimerkiksi mobiililaitteiden avulla siirtolaisten on helppo jakaa tietoa ja kokemuksia ylirajaisesti läheisten ihmisten kanssa (Cuban 2014).

13.2. Ylirajainen, informaali oppiminen työelämässä

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että ylirajaisessa Suomi–Viro-tilassa siirtolaiset ovat välittäneet ja omaksuneet erilaisia työhön liittyviä toimintatapoja. Osallistumalla työyhteisöjen toimintaan Suomessa tutkimukseen osallistuneet siirtolaiset havainnoivat ja omaksuivat uusia työskentelytapoja. Toisaalta aikaisemmat työkokemukset Virossa ja osalla myös muissa maissa mahdollistivat erilaisten työkäytänteiden vertailun eri maissa. Esimerkiksi Ilmar, jolla oli kansainvälistä työkokemusta, pystyi vertailemaan aikaisempien kokemustensa pohjalta vuorovaikutuskäytänteitä eri maiden työyhteisöissä.

Viron puolella ollaan myös aika konkreettisia asioista ja [pitäisi] päästä heti sopimaan asioista että täällä Suomessa kuitenkin aika usein vielä kohtaa tuollaista, miten tätä nyt sanois, tuota, ruotsalaista lähestymistä, että kaikkien pitää olla samaa mieltä ja keskustella asiasta monta kertaa ja vasta sitten niin kun päästään keskustelemaan siitä lopputuloksesta. Ilmar [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Työskentely toisessa maassa mahdollisti myös lähtömaan työtapojen ja -kulttuurien tarkastelun uudesta näkökulmasta. Esimerkiksi sairaanhoitajana toiminut Grete vertaili hoivakulttuureja Suomessa, Virossa ja entisessä Neuvostoliitossa. Grete toi esiin, miten ne olivat hänen mielestään muuttuneet vuosien aikana. Neuvostoaikana Virossa potilaille ei annettu välttämättä tarkkaa tietoa sairaudesta eikä heillä ollut mahdollista osallistua omaa hoitoaan koskeviin päätöksiin, mutta nykyisin potilaan itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan, eikä lääkäri yksin tee hoitopäätöksiä. Ammatillisia käytänteitä ei siten nähty muuttumattomina, vaan ajan myötä kehittyvinä käytänteinä.

esimerkiks, jos ihmisellä oli syöpä, sitten omaisille siitä sanottiin muttei potilaalle itelleen /../ ylipäättään oli semmonen ajatus, et sitten se tauti pahenee tai nopeuttaa sitä tai se psyyke ei kestä sitä, et se tuntu ihan absurdilta. Se on semmosta kun lääkäri määrää ja sairaanhoitajan on toteltava, potilas vaan on semmonen "aha" [hämmästynyt]. Se potilaan itsemääräämisoikeus ja ylipäättään semmonen ihmisoikeudet, ne on saanut ihan eri valon [nähdään uudessa valossa], mutta totta kai se on muuttunut Virossakin se on siitä aikakaudesta jo kiinni, et se ei ole pelkästään siitä, onko Suomessa vai Virossa. Grete [TH, haastattelija Pauliina Järvinen-Alenius, suomeksi]

Erytisesti korkeakoulutetut muuttajat pystyivät laajentamaan ammatillista osaamistaan Suomeen muuton myötä. Esimerkiksi Virossa Suomeen muuttaneet lääkärit kertoivat, että Suomen isompi väestöpohja mahdollisti tutustumisen uusiin sairauksiin ja terveydenhuollon parempi välineistö tarjosi tilaisuuksia erilaisten uusien tekniikoiden oppimiseen.

esimerkiksi tietokonekerroskuvaus, magneettikuvaus, ne ovat kyllä sellaisia taitoja tai en minä nyt, minä en ole röntgenlääkäri, mutta jokasen lääkärin on jotain ymmärrettä-

vä, jota minä en Virossa osannut enkä tietänyt esimerkiksi sellaista lääketieteen uutta aluetta, täällä olen kyllä tullut ymmärtämään./.../ Lääketiede on hirveästi muuttunut ja se tekninen kehitys on ehkä tosi iso askel ollut ja kyllä totta sekin, ehkä niitä magneettikuvauslaitteita kaupungissa X [Suomessa] on saman verran kuin Virossa. Eli huomattavasti lähemmälle tätä laitetta pääsee ja se kyllä aiheuttaa sen eli jos laitteita on vähän, niihin perehtyvät vaan asiantuntijat eli röntgenlääkärit, mutta täällä kun laitteita on enemmän on kaikilla pakko tietää jotakin, röntgenlääkärit tietävät runsaasti, mutta muutkin tietävät pikkusen. Virossa mä en olis ehkä tätä pikkustakaan tietänyt eli se ero selvästi on. Edna [PH, haastattelija Pauliina Järvinen-Alenius, suomeksi]

Osa tutkimukseen osallistuneista siirtolaisista oli toiminut ammatillisen osaamisen yllirajaisina välittäjinä (ks. Alenius 2016) eri työntekijöiden ja käytäntöyhteisöjen välillä. Nämä yllirajaiset välittäjät tulkitsivat paikallisia työhön liittyviä toimintatapoja, jakoivat hyviä käytäntöjä ja esittelivät uusia työskentelytapoja lähtö- tai tulomaassa työskenteleville kollegoille. Toimiminen yllirajaisena välittäjänä edellytti heiltä sekä virolaisten että suomalaisten työyhteisöjen työskentelytapojen ymmärtämistä sekä myös kykyä tehdä erilaiset työskentelytavat ymmärrettäväksi erilaisessa toimintaympäristössä. Esimerkiksi Helda, joka toimi julkishallinnon tehtävissä Suomessa, oli pyrkinyt edistämään työssään suomalaisten ja virolaisten kollegoiden yhteistyötä. Hän oli selittänyt ja tulkinnut suomalaisia viestintätapoja ja toimintamuotoja Virossa saman alan tehtävissä työskenteleville henkilöille. Kaupallisella alalla työskentelevä Indrek oli tulkinnut virolaisen yrityksen nopeita toimintatavan muutoksia suomalaisille yhteistyökumppaneille ja vakuuttanut heidät uuden strategian toimivuudesta.

Uusia työhön liittyviä käytäntöjä ja malleja voidaan omaksua myös toisessa maassa opiskelun kautta. Esimerkiksi Edna oli tohtoriopintojensa ja lyhyiden työjaksojensa aikana omaksunut Suomessa uusia menetelmiä ja teorianäkökulmia ja soveltanut niitä osaksi omaa opetustyötään Virossa. Yllirajaiset yhteistyöverkostot olivat poikineet myös erilaisia projekteja suomalaisten ja virolaisten organisaatioiden välille, ja tällaisissa projekteissa oli omaksuttu ja jaettu hyviä terveydenhuollon käytäntöjä. Ednan mukaan Suomesta saadut mallit olivat tärkeitä hoitotyön opetuksen kehittämisessä Virossa. Tutkimukseen osallistuneet siirtolaiset olivat myös organisoineet suomalaisten ja virolaisten työyhteisöjen tapaamisia. Niissä oli jaettu tietoa paikallisista työkäytännöistä. Esimerkiksi Piret oli järjestänyt virolaisille kollegoille vierailun omaan yksikkönsä Suomessa. Vierailun aikana oli tutustuttu erityisesti homeongelmien ratkaisutapoihin vanhoissa rakennuksissa. Helle oli järjestänyt suomalaisille hallinnon alaan liittyvissä tehtävissä työskenteleville kollegoille työvierailun Viroon. Hän arvioi, että vierailulla oli vaikutusta rekrytointikäytäntöjen uudistamiseen suomalaisessa organisaatiossa: aikaisemmin miesvaltaiseen organisaatioon haluttiin rekrytoida lisää naisia.

Siirtolaisten rahälähetyskäytäntöjä ja niiden vaikutuksia siirtolaisten lähtömaihin on tutkittu laajasti (ks. esim. Vertovec 2009). Levitt (2001) on tuonut esiin myös niin sanotut sosiaaliset lähetykset, kuten sosiokulttuuriset toimintatavat ja ideat, joita siirtolaiset

välittävät sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta lähtömaihin. Samaan tapaan voidaan tarkastella myös ns. ammatillisia lähetyksiä: työhön liittyviä käsityksiä ja toimintatapoja, joita siirtolaiset välittävät maasta toiseen (Alenius 2016). Ammatilliset tiedot ja taidot eivät liiku vain yhteen suuntaan (tulomaasta lähtömaahan), vaan työkokemusta omaavat siirtolaiset tuovat mukanaan sekä yleistä että ammattispesifiä osaamistaan. Työhön liittyviä erityistaitoja olivat tuoneet esimerkiksi ikkunalasien valmistukseen jo Virossa erikoistuneet tehdastyöntekijät, jotka olivat jatkaneet saman alan tehtävissä Suomessa. Myös tietoliikennealalla ja terveydenhoidossa työskennelleillä oli työhön liittyviä erityistaitoja ja -tietoja, joita he olivat Suomessa voineet soveltaa. Toisaalta jotkut haastateltavat korostivat, että heidän työpaikallaan ei oltu kiinnostuneita omaksumaan uusia työtapoja, eivätkä he pystyneet sen vuoksi jakamaan toisessa maassa oppimiaan hyviä työkäytäntöjä Suomessa. Osa toi esiin, että Suomessa työnantajat arvostivat erityisesti suomalaisia tutkintoja ja Suomessa hankittua työosaamista.

13.3. Siirtolaisten elämä ylijarajaisessa yhteiskunnallisessa tilassa

Osa tutkimukseen osallistujista kertoi, miten heidän yhteiskunnalliset käsityksensä ja maailmankuvansa oli vähitellen muuttunut Suomeen muuton tai pendelöinnin aloittamisen jälkeen. Osa koki ulkomailla asumisen laajentaneen heidän näkökulmiaan ja kykyään havainnoida eroja (ks. myös henkinen kasvu, Helander tässä teoksessa). Haastatellut olivat huomanneet esimerkiksi tarkastelevansa kriittisemmin virolaisia käsityksiä miesten ja naisten rooleista perheessä ja yhteiskunnassa. Ajattelutapojen muutos havaittiin esimerkiksi keskusteluissa muiden virolaisten kanssa tai havainnoissa elämää toisessa maassa.

Itse asiassa nainiin suhtautuminen on todellakin erilainen [naurahtaa], aika erilainen kyllä. Viro on vielä aika patriarkaalinen maa, kyllä mä olin itsekin vähän, se on muuttanut ajan mukaan, olen ruvennut miettimään vähän toisella tavalla, katsomaan asioita. Kun käyn Virossa, näen taas vanhan patriarkaalisen suhtautumisen, sitä on vaikea määritellä, mutta sen tuntee aika selvästi. Romi [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Kokemukset elämisestä kahdessa erilaisessa yhteiskunnassa mahdollistivat siirtolaisille yhteiskunnallisten käsitysten ja sosiaalisten toimintamallien vertailun. Suomalainen yhteiskunta kuvattiin hyvin organisoiduksi, mikä teki arjesta ennustettavampaa ja turvallisempaa. Uudelleen itsenäistynyt Viro nähtiin innovatiivisempänä ja paremmin muutoksiin sopeutuvana maana kuin Suomi. Osa haastateltavista oli elänyt myös Neuvosto-Virossa, joten heidän kertomuksissaan tuli esiin kolmen erilaisen yhteiskuntajärjestelmän vertailu. Ylijarajainen elämä nähtiin pääosin rikastuttavana tekijänä: siirtolaiset saivat seurata tiiviisti elämää ja muutoksia kahdessa erilaisessa yhteiskunnassa.

Toisaalta ajan tasalla pysyminen erityisesti Viron nopeissa muutosprosesseissa koettiin välillä haastavaksi. Osa haastateltavista yhdisti negatiivisiksi koetut asiat virolaisessa yhteiskunnassa erityisesti Neuvostoaajan vaikutuksiin.

kävin X:n luona siellä sen puutarhapalstalla [Suomessa] istuskelemassa, ja yhtäkkiä tuli sellainen jännä tunne, että se X:n puutarhapalsta ja koko se seutu siellä on sellaista, millainen Viro saattoi olla ennen venäläisten tuloa. Pantiin luuta ovea vasten merkiksi, että talon väki on muualla, ketään ei ole kotona, mutteivät ne ole kaukana. Kottikärryt oli kanssa jätetty sinne johonkin. Sanalla sanoen, varastaminen on ihan vieras ajatus, varastaminenkin on tullut Viroon Venäjältä. Oliver [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Trans-Net-tutkimuksessa tarkasteltiin virolaisten lisäksi myös suomalaissiirtolaisia Virossa (ks. Jakobson ym. 2012). Heidän suhtautumisensa valtioon erosi Virosta muuttaneiden henkilöiden asennoitumisesta. Suomalaiset siirtolaiset eivät juurikaan korostaneet tuntevansa lojaalisuutta Viron valtiota kohtaan (Jakobson ym. 2012.), kun taas virolaiset halusivat olla "lakeja noudattavia, kunnollisia veron maksajia" Suomessa (ks. myös Alho & Sippola 2019). Kuvaukset haastelupuheissa "ahkerista ja sääntöjä noudattavista virolaisista" voi tulkita myös haluksi erottautua muista maahanmuuttajaryhmistä Suomessa. Virosta muuttaneiden identiteettiä kuvasi usein halu sosiaaliseen kansalaisuuteen Suomessa säilyttäen samalla vahvat tunnesiteet omaan kansalliseen ryhmään. Suomalaisille siirtolaisille hyvinvointivaltion (Suomen) kansalaisuus merkitsi turvaa, josta ei haluttu luopua (Jakobson ym. 2012).

13.4. Kansalaisjärjestötoiminta identiteettien rakentajana

Tutkimukseen osallistuneet siirtolaiset olivat toimineet erilaisissa kansalaisjärjestöissä erityisesti Suomessa, mutta osa myös Virossa. Oman vähemmistöryhmän yhdistykseen kuulumisen nähtiin vahvistavan omaa ja perheenjäsenten kielitaitoa, tarjoavan mahdollisuuksia vaalia omaa kulttuuriperintöä sekä vahvistavan yhteenkuuluvuutta tietyn kansallisen ryhmän kanssa. Osallistuminen Suomessa kantaväestön kanssa yhdistystoimintaan taas tuki kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja vahvisti kokemusta jäsenyydestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhdistystoiminta oli siis merkityksellistä erilaisten identiteettien rakentumisen näkökulmasta. Venäjänkielinen Svetlana tuo seuraavassa katkelmassa esiin erilaisten ryhmien merkitystä sekä kotoutumisen että kulttuuristen juurien säilyttämisen näkökulmista.

mie ajattelen että kotoutumista tukevat ja kotoutumiseen auttavat erilaiset järjestöt, yhdistykset ja sellaiset vapaaehtoiset kerhot, ja mie kuulun tosi niinku [nauraa] aika useaan yhdistykseen. Ja sitten harrastukset, minulla on harrastus, mie harrastan X:aa.

Se on tosi tärkeä harrastus minulle ja se on tukenut koko mun elämää ja sellaista liikuntamuodossa että siellä meillä on oma ryhmä, mie käyn suomalaises ryhmässä ja meillä on siellä omat asiat ja se kuuluminen ryhmään, se on ihmisille tosi tärkeä ja maahanmuuttajille se on vielä kaksinkertainen asia ja kuuluu sellaiseen ryhmään, missä ei ole muita maahanmuuttajia, ei vain maahanmuuttajien edustajana, vaan kuuluu suomalaisten joukkoon. Mutta se oma venäjänkielinen, se oman äidinkielenen, lehdet, media, tukiryhmät, yhteiset juhlat on tosi tärkeät myös, jos on mahdollisuus olla vielä oman kulttuurin edustajana omassa kulttuuriseurassa. Svetlana [TH, haastattelija Pauliina Järvinen-Alenius, suomeksi]

Muutamat siirtolaiset toivat esiin myös Virossa toimivien yhdistysten merkityksen heidän identiteetilleen. Esimerkiksi Suomessa asuva ja työskentelevä Mari-Liis näki Virossa toimivien yhdistysten jäsenyyden olevan edelleen merkityksellistä hänelle.

mä kuulun esimerkiks Virossa semmoseen niinku X:n niinku on Suomessa ja sitten mä kuulun myöski elämän loppuun asti tai ikuisesti sellaseen X:n, että mä oon siellä jäsenenä, että se on niinku semmonen paikka missä Virossa, jos sä haluat pitää yllä sitä patriotismia ja sellasta niin se on niinku paras paikka mihin kuulua et se on niinku tosi tärkeä mulle /.../se toinen juttu se X, niin siellä mä oon toiminut ihan esimiehenä ja se on semmonen yli maapalloa meitä on kahdeksansataa ja paikallisessa X:ssa paikan päällä on tällä hetkellä noin kaksisataa jäsentä /.../ se on niinku se missä mä oon ilmaissut itteeni siltä osalta siellä sitä virolaisuutta ja itsenäisyyttä niinku kauheesti pidetään tärkeänä ja muistutetaan aina muillekin. Mari-Liis [PH, haastattelija Pauliina Järvinen-Alenius, suomeksi]

Trans-Net-tutkimuksessa (Jakobson ym. 2012) tuli esiin, että suomalaiset siirtolaiset Virossa hyödynsivät erityisesti sosiaalisia verkostojaan yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa pikemmin kuin järjestöjä ja yhdistyksiä. Molemmissa maissa siirtolaiset seurasivat aktiivisesti yhteiskunnallisia tapahtumia (Jakobson ym. 2012). Suomessa siirtolaiset seurasivat tiiviisti Viron ja Suomen tiedotusvälineitä, ja venäjänkieliset haastateltavat lisäksi eri medioita Venäjällä. Maiden välillä liikkuvilla siirtolaisilla oli yleensä vähän aikaa järjestötoimintaan.

13.5. Yhteiskunnallisten käsitysten ja toimintatapojen yllirajainen välittäminen

Muutamat haastateltavat olivat toimineet yllirajaisesti yhteiskunnallisten käsitysten ja toimintatapojen välittäjinä esimerkiksi kansalaisjärjestöjen välillä tai ystäväverkostoissa. Käsityksiä ei kuitenkaan välttämättä omaksuttu suoraan, vaan erilaisia

yhteiskunnallisia malleja, instituutioita (esimerkiksi koulua) ja toimintakäytänteitä arvioitiin ja vertailtiin kriittisesti (ks. myös vertailudiskurssista Assmuth & Siim 2018).

täytyy sanoa, että virolaiset ystävät ovat aika paljon puolustuskannalla, voi on meilläkin, on meilläkin, vaikka mä kerron, että Suomessa on tää ja tää asia paljon paremmin, on meilläkin, on meilläkin. Vähän sellaista puolustuskantaa kyllä tulee, et älä sä nyt väheksy, mutta aika usein, ne kyllä aika paljon kysys niin ku uteliaisuutta, miten se on Suomessa tämä asia, yhteiskunnallinen asia järjestetty, ja kun mä selitän aika paljon, niin, ahaa, voi miksi meillä ei ole näin, sitä on aika paljon, puhutaan aika paljon kahden yhteiskunnan eroista. Romi [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Viestintäalalla työskentelevä Silvi on yksi esimerkki ylijarjaisesta välittäjästä. Hän oli pyrkinyt tukemaan kansalaistoiminnan ja vapaaehtoistyön uudelleen aloitusta Virossa 1990-luvulta lähtien ja välittänyt Suomesta osaamista ja malleja käytännön toiminnasta sekä luonut myös ylijarjaisia verkostoja toiminnan tueksi. Ylijarjaisen yhteistyön kautta muodostui ylijarjainen sosiaalinen tila (Faist 2000), jossa niin ideat, ihmiset kuin tavaratkin liikkuvat yli kansallisten rajojen.

se mistä mä olen kiinnostunut on, miten saada ihmiset toimimaan taas yhdessä, koska Neuvostoliiton aikana se oli poliittisesti kontrolloitua ja sitten mä perustin siihen Vieroon, siihen mistä mä oon kotoisin, kotikylään /.../ sitten kun Viro itsenäistyi mä halusin sinne luoda sellaisen kansalaistoiminnan missä ihmiset itse vapaaehtoisesti tekisivät oman paikkakunnan puolesta ja mä hain kaikki esikuvat ja kontaktit Suomesta ja sain myöskin Suomesta ystävyyskunnan ja sitten se yhteistyö alkoi toimimaan ja sitten mä vapaaehtoistyönä koulutin kaikki meidän kunnan kylänvanhimmat kun sellainen toiminta puuttui sieltä et piti saada joku ihminen kuka sitten on myöskin kenen ympärille tai kuka koordinoi näitä, sitä sellaista vapaaehtoistyötä/.../. Mä tein sitä koko ajan Suomen ja Viron välillä ja tuli ihmisiä myöskin Suomesta ja Virosta ja ihmiset alkoivat tekemään, että siellä syntyi paljon yhteistyötä ja tähän asti se jatkuu siel paikkakunnalla. Nää ihmiset alkoivat, koulut ja kunnat ja jotkut yrittäjät tekemään erilaista ja sitten jotkut kansantanssiryhmät ja lauluryhmät ja erilaista yhteistyötä alettiin tekemään. Silvi [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Kokonaisuudessaan ylijarjainen poliittinen toiminta näyttää olleen Suomi–Viro-tilassa melko vähäistä ja poliittinen vaikuttaminen suuntautunut pääosin siihen maahan, johon oli muutettu. (Jakobson ym. 2012). Poliittisia lähetyksiä (ks. esim. Pérez-Armen-dáriz & Crow 2010) tuli esiin muutamien haastateltavien kuvauksissa, kun he olivat esimerkiksi virolaisessa mediassa tuoneet esiin Suomessa omaksumiaan asioita, kuten esimerkiksi positiivisia näkökulmia pohjoismaisesta hyvinvointivalttiosta ja vähemmistöjen oikeuksien kunnioittamisesta.

13.6. Kansallisten identiteettien rakentuminen ylijarajaisessa tilassa

Sosiokulttuurisessa oppimisteoriassa identiteettien rakentuminen erilaisten ryhmien ja yhteisöjen toimintaan osallistumisen kautta nähdään tärkeänä osana informaalia oppimista (Wenger 1998; Wenger-Trayner & Wenger-Trayner 2015). Tutkimukseen osallistuneet siirtolaiset näkivät erityisesti suomalaisiin työyhteisöihin osallistumisen olevan tärkeää integroitumisen kannalta. Tämä loi kokemusta kuulumisesta suomalaiseseen yhteiskuntaan ja tarjosi myös mahdollisuuksia havainnoida suomalaisten arkisia toiminta- ja puhetapoja. Osalle siirtolaisista jäsenyys ja toiminta omankielisissä yhdistyksissä oli merkityksellistä kulttuurisen ja kansallisen identiteetin rakentumisen näkökulmasta. Toisaalta kokemukset sivullisuudesta ja marginaaliin joutumisesta esimerkiksi poliittisissa puolueissa tai kulttuuriyhdistyksissä oli muutamilla tuottanut kokemuksia sivullisuudesta näissä yhteisöissä ja osin laajemmin myös yhteiskunnassa.

Erityisesti hiljattain Suomeen muuttaneet vironkieliset, mutta myös osa pitempään Suomessa asuneista, korostivat vahvaa virolaista identiteettiään ja sidettä viroon. Vironkielisen kanssa naimisissa olevilla, Suomessa asuvilla siirtolaisilla oli virolainen identiteetti myös pysynyt vahvana, kun taas ne, joilla oli suomalainen puoliso, näkivät usein identiteettinsä muuttuneen vähitellen suomalais–virolaiseksi. Tämä heijastaa lähimmän käytäntöyhteisön, perheen, merkitystä identiteetin rakentumiselle. Kuvittelun (Wenger-Trayner & Wenger-Trayner 2015) kautta siirtolaiset pystyivät näkemään itsensä osana laajempaa virolaisten kansakuntaa, vaikka laajempaa kansallista yhteisöä ei voikaan suoraan kokea. Virolaisuuden nähtiin heijastuvan kotona ja perhepiirissä opituissa tavoissa, mutta myös erilaisissa esineissä tai vaikkapa televisio-ohjelmissä, jotka olivat tulleet tärkeiksi Suomeen muuton myötä. Virolainen identiteetti nähtiin mahdolliseksi myös yhdistää jäsenyyteen suomalaisessa yhteiskunnassa.

no kyllä mä tunnen itseni niin kun täysin, täysin virolaiseksi, sataprosenttisesti, ei missään tapauksessa suomalaiseksi. Mä tunnen itseni täysiveriseksi suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi, mutta ei suomalaiseksi. Leif [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Ylijarajaista identiteettiä kuvasivat erityisesti ne siirtolaiset, jotka olivat asuneet Suomessa pidempään. Identiteetin koettiin olevan jossain suomalaisuuden, inkeriläisyyden, venäläisyyden ja/tai virolaisuuden välissä tai vaihtuvan tilanteen ja ympäristön mukaan. Esimerkiksi Virossa käydessä kokemus suomalaisuudesta vahvistui, kun taas Suomessa virolaisuus koettiin välillä vahvemmaksi. Vähemmistöidentiteetin korostus oli tärkeää niille haastateltaville, jotka halusivat tuoda Suomessa esiin kuulumistaan virolaiseen tai venäläiseen vähemmistöön, kun taas aikaisemmin Virossa asuessaan he olivat korostaneet kuulumistaan suomalaiseen vähemmistöön. Toisaalta Suomessa koettujen syrijintäkokemusten vuoksi muutamat haastateltavat olivat esimerkiksi

julkisilla paikoilla halunneet välillä piilottaa virolaisuuttaan puhumalla tietoisesti virheetöntä suomea ilman virolaista korostusta. Monilla identiteetti kietoutui vahvasti kieleen: pelättiin virolaisuuden häviämistä oman äidinkielen taidon heikentyessä. Myös toisten virolaisuutta tai inkerinsuomalaisuutta arvioitiin heidän kielitaitonsa kautta.

Muutamit haastateltavat kuvasivat identiteettiään muuten kuin kansallisen ryhmän kautta: he kokivat itsensä esimerkiksi ”kosmopoliitiksi tai itämerensuomalaiseksi” tai yhdistivät kansalliseen identiteettiin myös maailmankansalaisuuden: ”olen kosmopoliitti virolainen”.

13.7. Johtopäätökset ja pohdinta

Suomi–Viro-tilassa on monia tekijöitä, jotka tekevät nykyään ylirajaisen toiminnan helpoksi. Esimerkiksi liikkumisen vähäiset rajoitukset EU-maiden välillä, nopeat kulkuyhteydet ja myös yhteiset historialliset, poliittiset ja kulttuuriset juuret tukevat monimuotoista ylirajaista yhteistyötä (ks. Jauhiainen ja Rausmaa tässä teoksessa). Kuitenkin riippuu paljolti vastaanottavista työyhteisöistä ja yhteiskunnista, miten halukkaita ne ovat omaksumaan uusia vaikutteita ja hyödyntämään siirtolaisten osaamista. Ylirajaisissa tiloissa kaikki siirtolaiset eivät ole tasa-arvoisessa asemassa: esimerkiksi ylirajaisessa Ranska–Marokko-tilassa ranskalaiset pystyvät Marokossa hyödyntämään etnistä taustaansa työelämässä, kun taas marokkolaiset Ranskassa kokivat syrjintää taustansa vuoksi (Virkama ym. 2012). Myös suomalaissiirtolaiset Virossa näyttävät olevan jossain määrin etuoikeutetummassa asemassa kuin Virossa muuttaneet Suomessa: esimerkiksi ammatillisen osaamisen hyödyntäminen on ollut Virossa helpompaa ilman tutkintojen tuomaa pätevyyttä toisin kuin Suomessa (Jakobson ym. 2012). Tähän saattaa vaikuttaa myös ammattialat, joilla haastatellut siirtolaiset ovat työskennelleet sekä muuttoajankohdat.

Jauhiainen (tässä teoksessa) tarkastelee transnationaalisuutta erityisesti valtioiden rajat ylittävän henkilöiden liikkuvuuden kautta. Henkilöiden liikkumisen ohella myös ideat ja tavat voivat liikkua yli maiden rajojen. Kuten tässä luvussa on tuotu esiin, siirtolaiset voivat toimia sosiokulttuuristen, ammatillisten ja yhteiskunnallisten käsitysten ja toimintatapojen välittäjinä yli kansallisten rajojen. Sekä fyysinen että virtuaalinen liikkuvuus ja yhteistyö luovat tilaisuuksia ylirajaiselle, informaaliselle oppimiselle. Viron ja Suomen välillä liikkuvat siirtolaiset tarjoavat esimerkin tällaisen transnationaalisuuden tutkimiseen.

Lähteet ja kirjallisuus

- Alenius, Pauliina (2015). *Informal learning in a transnational setting: Exploring learning spaces of people migrating between Estonia and Finland*. Acta Universitatis Tamperensis 2034. Tampere: Tampere University Press.
- Alenius, Pauliina (2016). Exploring the role of migrants in transnational occupational learning processes in Estonia–Finland space. *International Journal of Lifelong Education*, 35 (3), 270–285.
- Alho, Rolle (2010). Maahanmuuttajien kokemukset ja ammattiliittojen näkemykset työehtojen polkemisesta Suomessa. Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.), *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia, Gaudeamus Helsinki University Press, 93–121.
- Alho, Rolle & Markku Sippola, (2019). Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving'. *Journal of International Migration and Integration*, 20 (2), 341–359.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Assmuth, Laura & Pihla Maria Siim (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. Laura Assmuth, Marina Hakkarainen, Aija Lulle, Pihla Maria Siim (eds.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan, 163–187.
- Brown, John, Allans Collins & Paul Duguid (1989). Situated Cognition and the Culture of Learning. *Educational Researcher*, 18 (1), 32–42.
- Conway, Dennis, Robert Potter & Godfrey St. Bernard (2012). Diaspora return of transnational migrants to Trinidad and Tobago: The additional contributions of social remittances. *International Development Planning Review*, 34, 189–209.
- Cuban, Sondra (2014). Transnational families, ICTs and mobile learning. *International Journal of Lifelong Education*, 33 (6), 737–754.
- Faist, Thomas (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Clarendon Press.
- Fuller, Alison (2007). Critiquing Theories of Learning and Communities of Practice. Jason Hughes, Nick Jewson & Lorna Unwin (eds.), *Communities of Practice. Critical Perspectives*. London: Routledge, 17–29.
- Guo, Shibao (ed.) (2013). *Transnational Migration and Lifelong Learning. Global Issues and Perspectives*. London: Routledge.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51/2009. Helsinki: Väestöliitto.
- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational

- Space. Pirkko Pitkänen, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Krippendorff, Klaus (2013). *Content analysis. An introduction to its methodology*. Los Angeles: Sage.
- Lave, Jean & Etienne Wenger (1991). *Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitt, Peggy (2001). *The Transnational Villagers*. Berkeley: University of California Press.
- Pérez-Armendáriz, Clarisa & David Crow (2010). Do Migrants Remit Democracy? International Migration, Political Beliefs, and Behavior in Mexico. *Comparative Political Studies*, 43 (1), 119–148.
- Pitkänen, Pirkko, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.) (2012). *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland, *Gender, Place & Culture*, doi: 10.1080/0966369X.2018.1450227.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. painos. Helsinki: Tammi.
- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. Oxon: Routledge.
- Virkama, Anna, Catherine Therrien, Nouredine Harrami & Aissa Kadri (2012). Franco-Moroccan Transnational Space: Continuity and Transformations. Pirkko Pitkänen, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer, 63–101.
- Wang, Dan (2015). Activating cross-border brokerage: Inter-organizational knowledge transfer through skilled return migration. *Administrative Science Quarterly*, 60, 133–176.
- Wenger, Etienne (1998). *Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger-Trayner, Etienne & Beverly Wenger-Trayner (2015). Learning in a landscape of practice: a framework. Etienne Wenger-Trayner, Mark Fenton-O'Creevy, Steven Hutchinson, Chris Kubiak & Beverly Wenger-Trayner (eds.), *Learning in a landscape of practice: boundaries, identity and knowledgeability in practice-based learning*. London: Routledge, 13–29.
- Williams, Allan & Vladimir Baláz (2008). *International Migration and Knowledge*. London and New York: Routledge.
- Zechner, Minna (2010). *Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.